

NARAVA V DRUŽBI

Kako je danes in kako bi brez revolucije lahko bilo že jutri

NATURE IN SOCIETY

The situation today and how it might look tomorrow without a revolution

Mirjam DULAR

Strokovni članek

Prejeto/Received: 19. 5. 2017

Sprejeto/Accepted: 26. 10. 2017

Ključne besede: narava, naravovarstvo, naravni viri, družbeni red, ekosocializem, neoliberalizem, družbena in okoljska gibanja, država, humanizem, prihodnost, vizija, utopija

Keywords: nature, nature protection, natural resources, social order, eco-socialism, neoliberalism, social and environmental movements, state, humanism, future, vision, utopia

IZVLEČEK

Po spodbudi članka o vprašanju, ali je ekosocializem utopija ali realna alternativa, ta članek obravnava izhodišča in možnosti, da bi ljudje uvedli in uresničevali takšno rabo narave, da je bo ostalo dovolj tudi za prihodnje generacije. Osvobojeni posameznik bi danes končno moral imeti priložnost, da svobodno odloči o prihodnosti; tehnične možnosti za to so na voljo.

ABSTRACT

Inspired by the article on the dilemma of eco-socialism as a utopia or a realistic alternative, this article considers the basis and possibilities that people would establish and practice such a usage of nature that it would be kept sufficiently abundant for future generations. Today, the emancipated individual should finally have an opportunity to decide freely on the future; the required technical possibilities are available.

1 UVOD

V prejšnji številki Varstva narave je Kirn (2016) zastavil vprašanje, ali je ekosocializem realna alternativa ali utopija. V izvlečku navaja, da ekosocializem postaja realna alternativa. Žal bralca o tem ne prepriča, prepričljivo pa navede veliko razlogov, zaradi katerih bi bilo dobro in/ali potrebno, da bi nekaj bolj pravičnega in do narave bolj spoštljivega postalo realna alternativa sedanjemu neoliberalno-kapitalističnemu družbenemu redu.

Kirn (2016) – pionirsko in pohvalno – v našem prostoru odpira razpravo, za katero lahko le upamo, da bo postala širše družbena in po možnosti tudi politična¹. Razumem ga predvsem kot zbir izhodišč in dejavnikov, ki jih je treba obravnavati, če želimo ohraniti naravo v stanju, ki bi

---

¹ Politika: urejanje družbenih razmer, odločanje o njih s pomočjo države in njenih organov, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=politika&hs=1.

prihodnjim generacijam omogočalo normalno preživetje na Zemlji, oz. prihodnost, ki bo tako dobra za naravo, da bo dobra tudi za človeka. Namen članka je torej premisliti o realističnosti zamisli in vzorcev delovanja družbe, ki bodo hkrati ekološki (dobri za naravo), demokratični² in etični³, ter premisliti o možnostih in načinih za njihovo izvedljivost in izvedbo.

Na kaj mislim, ko govorim o naravi? V rabi besed, ki se tičejo narave, so razlike. Na anglosaksonskem govornem območju se v smislu strok, ki se ukvarjajo z naravo, uporabljajo izrazi ekologija (angl. *ecology*) in okoljevarstvo (angl. *environmentalism*); slednjega bi v slovenščino lahko prevajali tudi v pomenu naravovarstvo, medtem ko za naravovarstvo ni povsem analognega angleškega izraza, ki bi izhajal iz korena narava; angleški izraz *nature protection/conservation* pa se v slovenščini uporablja bolj kot aktivnost: varovanje/ohranjanje narave. Skladno z usmeritvijo EU se je pri nas v smislu resorne ureditve v zadnjih desetletjih uveljavil predvsem izraz okolje oz. okoljevarstvo. Sektor za varstvo narave je tako enota Ministrstva za okolje in prostor (v nadaljevanju MOP), medtem ko se večina nalog MOP nanaša na skrb za zagotavljanje ustreznega bivalnega okolja za človeka. Zaradi uveljavljene rabe je razumljiva tudi pogosta zamenjava pri razumevanju in rabi besed v javnosti, saj se za okoljske probleme (onesnaževanje vode ali tal, za zdravje ljudi škodljivi trdni delci v zraku ...) ljudje nemalokdaj obračajo na naravovarstvenika (npr. uslužbenca ZRSVN), češ da gre za njegovo pristojnost. Naravovarstveniki (izvajalci javne službe ohranjanja narave) pa – skladno z ZON – ohranjajo biotsko raznovrstnost in izjemne dele narave (naravne vrednote), torej skrbijo za naravo ne glede na človeka. Skrb za naravo se torej pogosto loči od skrbi za okolje in obratno.

V tem članku bom govorila o naravi kot celoti. V besedilu bom sicer uporabljala različne izraze – naravovarstveni, okolje, ekologija, narava, naravni viri, naravni kapital ipd. – tudi glede na različne vire, iz katerih bom povzemala. Pri tem bom ves čas imela v mislih celotno naravo, celoten planet Zemlja, njegove nežive in žive dele. V smislu njihovih funkcij bom mislila na vse naravne vire, ki jih ljudje kakorkoli izkoriščamo oz. uporabljamo za svoje potrebe ter tudi na t. i. neotipljive⁴ dobrobiti narave, zaradi katerih je (med drugim) zdaj moderno uporabljati krovni izraz ekosistemske storitve⁵. Ohranitveno stanje živalskih in rastlinskih vrst, stanje naravnih vrednot, obseg varovalnih gozdov ipd. kakor tudi čistost vode in zraka itd. bom razumela kot posamične kazalnike stanja narave, o katerih ne bom pisala, le izjemoma se bom na te kazalnike sklicevala pri ponazoritvi trenutnega oz. slabšanja stanja narave.

Naj dodam še pojasnilo k izbiri naslova. Besedna zveza »narava v družbi« naj bi odražala sedanje stanje dojemanja narave v družbi; narava nam je najmanj samoumevna, če ne podrejena in razumljena le kot neizmerni vir človekovih dobrin. Zadnji posamezni ljudje, ki so

2 Demokracija: politična ureditev z vladavino večine, ki varuje osebne in politične pravice vseh državljanov, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=demokracija&hs=1.

3 Etika: filozofska disciplina, ki obravnava merila človeškega hotenja in ravnanja glede na dobro in zlo, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=etika&hs=1.

4 Angl. *intangible*.

5 Mednje seveda sodijo tudi oprijemljivi naravni viri, hrana in druge materialne dobrine iz narave.

v naših krajih še jemali naravo za osnovno, prevladujočo podstat, sebe, druge ljudi in družbo pa kot sekundarne, so najverjetneje že izumrli (prim. Medvešček - Klančar, 2016). Sedanji (neoliberalni) kapitalistični družbeni red ključno prispeva k obračanju percepcije na glavo. V zahodni kulturi povsem enovito vlada antropocentrični pristop, ki ga je posebej promovirala krščanska misel in po katerem je človek kot krona stvarstva absolutno na vrhu, institucije družbe oz. države pa si jemljejo pravico absolutne prevlade nad naravo. V družbi se na naravo spomnimo le občasno, še največkrat v primerih poplav in drugih t. i. naravnih katastrof. Ponazoritev tega na glavo obrnjenega dojemanja, ki je postalo splošno veljavno, najdemo tudi na samem področju okoljevarstva. Narava je le del Direktorata za okolje na MOP, namesto da bi vpeljali pravilno (naravno) strukturo, kjer bi bila na najvišji ravni področne razdelitve divizija za naravo in naravne vire⁶. Sedanje okolje v smislu MOP se namreč⁷ nanaša predvsem na človeka in prostor za njegovo bivanje in groteskno je, da je narava zdaj le skromen oddelek znotraj okolja, kot da narava⁸ (tj. planet Zemlja) ni največje in najbolj osnovno.

2 KOLIKO NARAVE JE NA VOLJO IN KJE JE IZVORNA TEŽAVA

Kot navaja Szombatfalvy (2010), so trije največji problemi današnjega časa: **uničevanje narave**⁹, **orožje za množično uničenje** in **revščina**. Problemi so povezani in globalni; skupno jim je, da za nobenega od njih (še) ni videti rešitve. Vsi posamezni okoljski in naravovarstveni problemi se iztečejo v navedene tri. Bitja zvonove plati pa ni slišati le z ekološke strani, ampak o tem piše celo ameriška revija Forbes (Hansen, 2016): kapitalizem je posameznikom sicer ustvaril ogromno bogastvo, je pa tudi opustošil planet in ni izboljšal življenja vseh ljudi.

Od podpisa prvega svetovnega sporazuma glede klimatskih sprememb v Riu de Janeiru leta 1992 izpusti le še naraščajo (Sustainable development in the European Union, 2015), npr. izpusti CO₂ so se od leta 2006 do letos povečali za 7 % (gl. Global Climate Change, 2017).

Ameriški milijarder je v projekt gradnje območja Biosfera 2 – razvoj nadomestnega sistema, ki bi zagotavljal ekosistemske storitve za le osem ljudi – vložil 200 milijonov dolarjev (Daly, 2004). Projekt ni uspel, nadaljnji razvoj nadomestnega planeta je bil opuščen. Druge ali dodatne Zemlje ne bo lahko zgraditi.

Skrb za okolje in naravo je neizbežno povezana s številom ljudi na svetu, ki konkurirajo za omejene naravne vire. Pri tem prihaja do uničevanja narave, vojn ter revščine. Dodaten zaplet,

6 V okviru te divizije bi bila vsaj naslednja področja današnjih ministrstev: kmetijstvo in gozdarstvo, ribištvo, prostor in infrastruktura, ter tudi pozorno spremljanje gospodarstva v smislu nadzora nad vzdržnostjo rabe naravnih virov.

7 Skladno z usmeritvami EU.

8 Podobno meni E. A. Daly (2004) v opisu razlik med okoljsko ekonomijo in klasično ekonomijo. Trdi, da bi bilo celotno makroekonomijo treba razumeti kot del večjega sistema – Zemlje. Ta sistem je zaprt, končen, materialno zaključen, od zunaj vanj vstopa le (Sončeva) energija.

9 V angleščini je uporabljen izraz *environment*, iz konteksta pa lahko razumemo, da je mišljena narava oz. naravno okolje, zato uporabljam ta prevedek.

še posebej pa večanje navedenih problemov, povzroča (vse bolj) neenakomerna razporeditev (prigrabljenih) virov. Svetovna populacija gre proti mejam vzdržnega, trenutno nas je 7,5 milijarde, kar bo ob le zmerni rasti (1 % letno) nanese 10 do 11 milijard¹⁰ okrog leta 2050. Če je 9–10 milijard meja za število ljudi, kot jih (teoretično) prenese planet – nekateri viri, npr. Pepper (1996), kot trajno primerno število ljudi na Zemlji navajajo le 2 milijardi¹¹ ali še precej manj –, potem je sedanji obseg človeške populacije najbolj ogrožajoči dejavnik, saj bo boj za omejene vire samo še hujši. Szombatfalvy (2010) problem izpostavi povsem odkrito: povečevanje¹² števila prebivalstva s sedanjo rastjo bo pripeljalo do povsem neprizanesljivega boja¹³ za vire. Resnost tega problema je znana že dolgo, čeprav se v nekaterih okoljih, tudi v Sloveniji – odvisno predvsem od vladajoče politične opcije –, še vedno nekritično poziva k povečevanju rodnosti¹⁴.

Ne glede na družbenozgodovinske okoliščine in prevladujoče moralne tradicije bi bilo prav, da si končno priznamo, da tudi v Sloveniji naravo izkoriščamo zelo pretirano, predvsem pa porablamo naravo drugih delov sveta. Prebivalec razvitih držav, kamor sodimo tudi mi, na leto porabi povprečno 70.000 kilogramov naravnih virov (Daly, 2004), od tega pol do tri četrtine vrnemo v naravo kot odpadke, ocenjuje pa se, da bi bil ob upoštevanju posrednih učinkov proizvodnje, ki jih gospodarska aktivnost neposredno ne meri, npr. erozija prsti, stranski učinki rabe zemljine ipd., odmet nazaj v naravo še precej večji (Hunter, 2000). Poraba bi se zaradi vedno bolj učinkovitih tehnologij v zadnjih desetletjih lahko zmanjševala, vendar se ne. Tehnološki napredek – kolikor ga ne gre neposredno v večji dobiček lastnikov produkcijskih sredstev – porabimo tako, da več trošimo, ne tako, da bi bili bolj varčni. Mednarodna primerjava¹⁵ (gl. Global Footprint Network) za leto 2012¹⁶ pokaže, da je biološka zmogljivost¹⁷ Slovenije enaka 2,4 globalnega hektara¹⁸ na prebivalca, medtem ko je ekološki

10 Tudi ob le 0,5-odstotni letni rasti – nekateri napovedujejo postopno upadanje rasti v naslednjih desetletjih – bi bilo število prebivalcev še vedno 9 milijard. Zadnja ocena Združenih narodov je 9,7 milijarde, <http://www.un.org/en/development/desa/news/population/2015-report.html>.

11 Toliko je bilo ljudi na Zemlji okoli leta 1920, https://en.wikipedia.org/wiki/Projections_of_population_growth.

12 Težavo pri razumevanju predstavlja tudi dejstvo, da je rast prebivalstva eksponentna in ne linearna funkcija.

13 Špekulacije, da bi lahko razvili popolnoma nove tehnologije oz. (materialne) naravne vire izrabljali bistveno bolj učinkovito, zaradi česar bi bil problem števila uporabnikov lahko veliko manjši oz. bi se kritični meji približevali počasneje, v članku namerno ne razvijam. Osnovni fizikalni zakoni, tako ohranjanje energije kakor tudi drugi zakon termodinamike (entropijski), se ne bodo spremenili.

14 Splošno mnenje v družbi je naklonjeno spodbujanju rodnosti (v letu 2006 se je pripravljala celo Strategija za dvig rodnosti v Sloveniji, http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/strategija_rodnost_osnutek_151106.pdf), kljub temu oz. po drugi strani pa nasprotujemo priseljevanju, tako npr. anketa Dela z začetka leta 2017 kaže, da več kot dve tretjini Slovencev podpirata zaostrene ukrepe, predlagane v novem zakonu o tujcih (<http://www.delo.si/novice/politika/anketa-dela-zakon-o-tujcih-s-kar-dvotretjinsko-podporo.html>).

15 Podatke za Slovenijo objavlja tudi Agencija RS za okolje v okviru Poročila o stanju okolja na spletnem naslovu: http://www.arso.gov.si/soer/podnebne_spremembe.html.

16 Ob zadnjem preverjanju virov se je pokazalo, da so v času od oddaje članka na spletni strani http://www.footprintnetwork.org/content/documents/ecological_footprint_nations/ [19. 10. 2017] posodobili podatke, zdaj so na voljo že za leto 2013, podan pa je tudi seznam držav s presežkom biološke zmogljivosti (zelene) ter tistih s primanjkljajem biološke zmogljivosti (rdeče), med slednjimi seveda najdemo tudi Slovenijo.

17 Biološka zmogljivost (države) je produktivnost vseh (njenih) ekoloških virov, tj. polj, travnikov, gozdov, ribiških območij in stavbnih zemljišč. Te površine, še posebej, če so neposeljene oz. neizkoriščane, se uporabljata tudi za absorpcijo odpadkov in onesnaženja, ki ga ustvarjamo, vključno z izpusti CO₂, kar se znotraj ekosistemskih storitev označuje kot oskrbne in regulacijske storitve.

18 Globalni hektar je standardizirana površina (zemeljskega površja) s povprečno produktivnostjo.

odtis¹⁹ oz. naša dejanska poraba enaka 5,8 globalnega hektara na prebivalca. **To pomeni, da porabljamo več kot dvakrat toliko narave, kot je imamo na voljo**²⁰. Po navedbah organizacije Global Footprint Network (2013–2017) je planet Zemlja v ekološkem primanjkljaju že od leta 1970. Že konec devetdesetih let prejšnjega stoletja je bil ekološki odtis vsega človeštva vsaj za tretjino večji od Zemljine biološke reprodukcijske zmogljivosti, danes pa letno porabljamo približno 1,6 Zemlje, torej globalno biološko zmogljivost presehamo za 60 %. To je zajeto v trditvi, da si izposojamo od prihodnjih generacij.

Pri ohranjanju narave ne gre več za »metuljčke«, »žabice«, veličastna drevesa in lepe skalne osamelce. Dokler v nekaterih delih sveta še porabljajo bistveno manj bioloških zmogljivosti, kakor jih nudi njihova narava, ter so jih pripravljene odstopati bolj razvitim potrošnim državam, bo življenjski standard, na kakršnega smo se privadili, še mogoč. Ko bodo našemu enak standard zahtevali tudi prebivalci t. i. dežel v razvoju, bo ogrožen obstoj civilizacije²¹, kakršno poznamo. O končnosti virov na Zemlji že dalj časa obstajajo (ekonomski) učbeniki (Daly, 2004), ki zadeve razumljivo razložijo: vsaka ekonomska produkcija terja dotok naravnih virov, ki ga omogočajo zaloge naravnega kapitala, te pa so končne. Problem kapitalizma je, da ne priznava teh osnovnih zakonov (narave), kot je na kratko povzeto v *ad hoc* zakonih kapitalizma, podanih kot nasprotje zakonov narave (Foster, 2012).

Če so »žabice« dobri in pravilno razumljeni simbolni sprožilci odgovornejšega odnosa do narave, potem je folklor z njimi upravičena.

3 REALNOST: 1) ALIANSKA (EVROPSKA UNIJA), 2) MOJA DRŽAVA (SLOVENIJA) TER 3) POSAMEZNIK IN NJEGOVA NARAVA

V poglavju bom predstavila dva primera konkretnih, veljavnih in aktualnih strateških dokumentov. Prvi je poročilo, ki ga je pripravila EU in opisuje dejansko stanje narave v EU ter vpliv EU na svetovno stanje narave. Drugega, strateškega, ki naj bi govoril tudi o odnosu družbe do narave, je objavila Slovenija oz. njena vlada. V nobenem od obeh dokumentov ni zaznati, da se bo odgovornejši odnos do narave začel udeležati z vrha, zato se bom v tretjem odstavku tega poglavja pomudila pri posamezniku, gradniku družbe (oz. članu države, ki se pridružuje zvezam držav) in *de iure* odločevalcu. Je posameznik tak, da ne more imeti rad narave, ali ga v to pripravi(jo) sistem(i)? Sklic na sodobno behavioristično vedenje naj bi pomagal pri razumevanju človekovega delovanja.

19 Ekološki odtis meri ekološke vire, ki jih prebivalci potrebujejo oz. zahtevajo za proizvodnjo vseh svojih potrošnih dobrin (rastlinska hrana, meso in ribe, les in drugi gozdni produkti, infrastruktura). Drugi opis pravi, da ekološki odtis meri, kako hitro porabljamo vire in proizvajamo odpadke.

20 Povedano drugače, če bi na ozemlju Slovenije želeli živeti le od virov, ki nam jih daje lastna narava, bi nas moralo biti več kot dvakrat manj, če bi želeli ohranjati sedanj standard in način življenja.

21 Za primerjavo: V letih od osamosvojitve se je poraba narave na prebivalca v Sloveniji skoraj podvojila.

3.1 ALIANSA – VMESNO POROČILO O STRATEGIJI BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI²² EU OD 2011 DO 2020, POROČILO EVROPSKE KOMISIJE (V NADALJEVANJU EK) PARLAMENTU

EK (Evropska komisija, 2015) sporoča, da je biotska raznovrstnost, pestrost živega sveta na Zemlji, podlaga za gospodarstvo in naše dobro počutje in da se osnovne ekosistemske storitve²³ slabšajo, kar merijo kazalniki šestih ciljev strategije. Zastavljenih vrednosti kazalnikov ne dosegamo. S tem povezani oportunitetni strošek ocenjujejo na 50 milijard evrov letno. Mlačnost politike pri preprečevanju upadanja biotske pestrosti je ocenjena na do 7 % svetovnega BDP, pri čemer bodo najhuje trpele revne dežele ter posebej revno podeželje. Ugotavljajo, da pri skupnem cilju ustaviti upadanje biotske raznovrstnosti in degradacijo ekosistemskih storitev ni opaznega napredka. Vpliv evropske potrošnje na stanje globalne biotske raznovrstnosti ostaja velik, na osnovi sedanje situacije stanja ne moremo pričakovati doseganja globalnih ciljev konvencije o biotski raznovrstnosti. Poročilo vsebuje tudi grafični prikaz ekološkega odtisa po celinah, iz katerega je razvidno, da največ preveč narave (biološke zmogljivosti) glede na razpoložljivo porabljajo ZDA, EU in Srednji vzhod, na račun drugih delov sveta²⁴, predvsem Južne Amerike, Azije in Afrike.

Poročilo (Evropska komisija, 2015) je bilo objavljeno oktobra 2015, do mejnega leta 2020 je zdaj minilo že skoraj tri četrtine časa. Poročilo zaključuje, da bodo cilji EU in prispevek EU h globalnim ciljem biotske raznovrstnosti lahko doseženi le, če se bo izvajanje ukrepov in izvrševanje sprejetih (zakonodajnih) regulativ začelo udeleževati veliko bolj odločno kot doslej. Malo je verjetno, da bi se trendi v zadnjih dveh do treh letih obrnili²⁵; EU še naprej pomembno (negativno) vpliva na zmožnost, da bi biotska raznovrstnost zmogla ustrezno dolgoročno zadovoljevati človeške potrebe.

Podobno neugodno je zadnje poročilo o trajnostnem razvoju v EU iz leta 2015 (Eurostat, 2015). Od prejšnjega iz leta 2009 ni videti večjega napredka, dolgoročni trendi večine t. i. ključnih kazalnikov²⁶ niso optimistični, konkretno so le trije označeni kot ugodni, pa še ti so vprašljivi²⁷. Kazalniki okolja v Sloveniji (ARSO, 2017) večinoma niso zeleni oz. stanje ni ugodno.

22 Obravnava torej samo biotsko raznovrstnost, ne ostalih okoljskih vidikov.

23 Ekosistemske storitve so dobrobiti, ki nam jih daje narava oz. ekosistemi. Koncept omogoča enoten metodološki pristop k ovrednotenju storitev narave za človeka. Ovrednotenje ni nujno finančno, čeprav se zdi, da nam je prav takšna ponazoritev še najbolj razumljiva.

24 Pritisk beguncev iz revnejših dežel v Evropo in ZDA nas ne bi smel presenečati; ropanje njihovih dežel s strani t. i. razvitega sveta bodisi s pomočjo nevidne roke trga bodisi z vidnimi pestmi in orožjem ne more ostati ne(ob)čuteno.

25 Če bi to resno nameravali, bi danes že morali izvajati povsem konkretne varčevalne ukrepe, pa jih ne, saj bi to slabo vplivalo na gospodarsko rast.

26 Ključnih enajst kazalnikov je izbranih za deset področij: družbenoekonomski razvoj, trajnostna poraba in proizvodnja, socialna vključenost, demografske spremembe, javno zdravje, klimatske spremembe in energija, trajnostni transport, naravni viri, globalno partnerstvo, dobro vladanje (za to področje ključni kazalnik ni določen).

27 Kot ugodni so označeni kazalniki: produktivnost virov (z opombo, da se je trend morda spremenil kot posledica manjše proizvodnje v času krize in v letih po njej), delež zaposlenih med starejšimi (ki upošteva le ta del populacije, ne pa nezaposlenih med mladimi oz. zaposlenosti v populaciji kot celoti), toplogredni plini (kjer se ne upošteva, da gre trenutno za alokacijo virov ter rabo energije iz drugih delov sveta).

3.2 DRŽAVA – VIZIJA SLOVENIJE 2050

Na začetku leta 2017 je bila predstavljena vizija Slovenije 2050²⁸ (Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, 2017). Zelo dobro je izdelek ocenil Stane Saksida (Košak, 2017): dirigirano pripravljen spisec želja na podlagi predstavitve svetovnih trendov, brez resne analize za Slovenijo, in ob predpostavki, da bo družbeni red ostal enak. Povzetek vizije sociolog ocenjuje kot »sestavljen iz dejstev, nesmislov in želja²⁹«. K splošni družboslovčevi oceni ni česa dodati. Takšna vizija ne more biti strateški dokument razvoja Slovenije, iz katerega bi – po teoriji – sledil akcijski načrt, katerega izvajanje bi pripeljalo do realizacije (merljivih) strateških ciljev, dobrih za naravo.

Pri podrobnem branju (celotnega) dokumenta mi je posebej padlo v oči, da razen kakšne nesmiselne, morda pravljичne floskule³⁰ o ohranjanju narave sploh ne govori. V podkrepitev vtisa sem po temeljitem prebiranju dokumenta v njem z iskalnikom besedilnega urejevalnika preštela znakovne nize »narav«, da bi poskusila še količinsko³¹ ugotoviti, ali vizija res govori o okolju in naravi. »**Narav**« se pojavi osemindvajsetkrat, od tega dvanajstkrat v sintagmah, ki bi jih lahko poimenovali poskusi vsebine, ki pa ostajajo le na ravni nastavkov, pa še to praktično izključno v pomenu naravni viri³², osemkrat v nedoločljivem ali splošnem pomenu, petkrat v različnih frazah in trikrat v drugih pomenih (kot npr. narava stvari). Zaradi skromne pojavnosti korena »narav« in zaradi v uvodu omenjene politične umeščenosti naravovarstva v okvir okoljevarstva, kar prispeva k istovetenju ali mešanju obojega, sem nato preštela še znakovni niz »**okolj**«, ki se pojavi štiriinpetdesetkrat, od tega dvajsetkrat v sintagmah, ki bi jih lahko spet poimenovali poskusi vsebine, vendar ostajajo predvsem na ravni nastavkov, štirikrat v nedoločljivem ali splošnem pomenu (ki pa se nanaša na (naravno) okolje ali življenjski prostor), petnajstkrat v frazah, ki se nanašajo na (naravno) okolje, in petnajstkrat v pomenu poslovnega okolja. Celoten dokument (88 strani) ima 14.768 besed, od njih je »okolj« in »narav« skupaj 0,6 %. V Viziji Slovenije 2050 narave ni.

Kaj smo državljani Slovenije (plačniki izdelka) dobili s tem dokumentom? Smo protestirali in vladi pokazali, da bi se ob razpoložljivem znanju, podatkih in sedanji tehnologiji precej ceneje dalo priti do analize dejanskih mnenj o konkretnih vprašanih od praktično celotne populacije? Glede na kakovost izdelka, vključno z njegovo dodano vrednostjo (tj. kaj nam prinaša novega), je slab evro, kolikor je delovno aktivni prebivalec plačal za to vizijo³³, vseeno veliko. Zadeva pa je gotovo dober prikaz delovanja sodobne odtujene države, ki ji

28 To bo tedaj, kot sem navedla v prejšnjem poglavju, ko nas bo na Zemlji verjetno že okrog 10 milijard.

29 S. Saksida: »Ljudi ne bi smeli vprašati, kaj si želijo, ampak kakšna so njihova pričakovanja.«

30 Npr. »Želim si, da bi Slovenija ostala država, kjer se zjutraj lahko odpraviš na dveurni sprehod iz glavnega mesta, nabiraš gobe in morda srečaš medveda ali volka.«

31 Kvalitativna vsebnost narave v dokumentu, kot mi je ostala po pazljivem branju, me žal ni zadovoljila.

32 Pri čemer pogrešam kakršnokoli resnejšo obravnavo (rabe) naravnih virov.

33 Morda ne smemo spregledati, da vizija pomeni tudi: vidna zaznava brez stvarne podlage, privid; http://bos.zrcsazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=vizija&hs=1.

sicer nihče ne bo mogel očitati, da ne sledi trendom, očitno pa resno računa na pasivnega in nezainteresiranega volivca.

Kaže, da nemočni državljani kljub neznosni enostavnosti, ki jo nudi široko dostopna tehnologija (internet), niti ne pomisli, da bi na spletno stran za predloge državljanov sporočil svoje predloge ali doprinos k uresničevanju strategije. Nalični spletni strani, kjer se zbirajo zabeležke o prispevkih k (izvajanju?) vizije, in sicer po skupinah država, organizacije in posamezniki, se je v vseh treh skupaj do maja 2017 nabralo le devet objav z le tremi različnimi datumi 8. 2. 2017, 15. 2. 2017 in 10. 4. 2017³⁴.

Po (za državo relativno poceni) poskusu, pri katerem nas je vodil OECD³⁵, se je pokazalo, da je bila predpostavka države, da se državljani za vizijo ne bodo menili, pravilna³⁶. Vseeno pa bi bila podrobna preučitev stare slovenske modrosti (Medvešček - Klančar, 2016) veliko cenejša, kot je bila priprava vizije, rezultat pa veliko bolj vsebinski. Pa še iz domačega védenja bi črpali. V prilogi podajam izbor izjav t. i. naravovercev, ki se nanašajo na spoštovanje in varovanje narave oz. na odnos do življenja (in družbe) (Medvešček - Klančar, 2016), ki so vsebinsko le povzete, po strukturi pa zložene v današnje konceptualne okvire. Vzporedno z naravoverci³⁷, ki jih žal ni več (veliko) med nami in bi jih kdo utegnil označiti za neuke³⁸ kmete, velja poudariti, da je stališče pomembnega slovenskega intelektualca Borisa Pahorja pravzaprav enako. V nedavnem pogovoru (Kramžar, 2017) je med drugim dejal: »...raje se držim Spinoze. On je bil moder človek, je rekel, da sta bog in narava isto.« Prav za to pa tudi gre.

V obstoječih zvezah (EU, naša nacionalna država), kjer se ravnamo po uveljavljenih doktrinah, nam – kar se tiče ravnanja z naravo – ne gre najbolje. Če torej niti v razvitih, dobro organiziranih sistemih ne znamo najti pametnih rešitev³⁹ za ravnanje z naravo oz. naravo vse bolj uničujemo in nam je vse manj mar zanjo, se moramo vprašati: Je problem morda v nas, ljudeh, gradnikih sistema? Je morda posledica naših imanentnih lastnosti in zato *a priori* nerešljiv? Na srečo novejša dognanja kažejo, da niti ne.

34 Zadnje preverjanje na <http://slovenija2050.si/kategorija/uresnicevanje-vizije/> za ta sestavek je bilo 24. 4. 2017. Tik pred končno oddajo članka, konec septembra 2017, je opaziti še šest dodatnih objav, tri v maju ter po ena v mesecih od junija do avgusta. Vsi primeri so s področij inovativnost-učenje-kakovost življenja-identiteta, s področja skrbi za naravo jih ni.

35 V predstavitvi Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj na <http://www.oecd.org/about/> je med štirimi zadevami, na katere se osredotoča delovanje OECD, na prvem mestu navedeno: *vračanje zaupanja v trge in inštitucije, ki omogočajo njihovo delovanje*.

36 Na mestu je poziv k branju odstavka (Kardelj, 1977) o delovanju odtujene države v času krize, ki se zaključí z: »Buržoazni politični pluralizem tako državljana odtuja vse vsaj radikalno omejuje pri možnosti, da bi neposredno vplival na urejanje problemov na področju svojih konkretnih razrednih in življenjskih interesov.«

37 Medvešček - Klančar (2016) uporablja alternativno izraza »naravoverec« ali »staroverec«. V izjemno obsežni monografiji zapisuje pričevanja starih prebivalcev Posočja, ki jih je zbiral od petdesetih let dvajsetega stoletja.

38 Kot se vedno znova izkaže, posameznikovo delovanje kot tudi temeljni etični principi nimajo veliko zveze z izobrazbo ali drugimi statusnimi oznakami oz. žal izobrazbenost ne prispeva ključno k človekovi morali.

39 V smislu od zgoraj navzdol.

3.3 POSAMEZNIK – ČLOVEK IN NJEGOVA NARAVA

Družbo (in državo) sestavljamo državljani posamezniki. Naša kulturna tradicija je antropocentrična, vendar zahodne demokracije ne temeljijo (več) na veri, ampak gre za voljo posameznikov bodisi neposredno bodisi (kot je bolj običajno) posredno (parlamentarni sistem). Posameznik naj bi nujno bil egoističen, usmerjen vase. Tako tudi javni duh drsi proti svojemu nasprotju, družbi posameznikov, ki se kot suvereni potrošniki zatekamo vsak v svoj zasebni svet potrošnje (Dupuy, 2016). Kaj in koliko je posameznik zmožen in pripravljen storiti za splošno dobro?

Že klasična ekonomska teorija ugotavlja, da večji zaslužek (in z njim obet imeti več zaradi večje kupne moči) ni v nedogled prožen: obstaja meja, nad katero dodatna davčna obremenitev posameznika ne napelje na to, da bi delal manj (Samuelson in Nordhaus, 1998), saj pravo realizacijo človek najde v odnosih z drugimi, kar je povezano z opravljanjem aktivnosti, ki niso nujno pridobitne. Mnoge študije (npr. Ariely, 2010) kažejo, da človek ni samo ali predvsem *homo economicus*. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so znanstveniki glede človeške narave še verjeli, da smo ljudje racionalni in da na splošno razmišljamo preudarno in ravnomo ekonomistično, oddaljitev od racionalnosti (napake) pa je le posledica čustev, kot je npr. strah. Po novejših dognanjih (Kahneman, 2016) pa sistemske napake pri razmišljanju lahko pripišemo delovanju kognitivnega sistema, ne pa (le) čustvom, ki bi kvarila razmišljanje. Naš kognitivni sistem temelji bolj na heuristikah⁴⁰ kakor na logiki in je zelo pristranski, naš um je privzeto dovzeten za sistematske napake. V negotovosti več tvegamo in se vedno odločamo pristransko, stalno in sistemsko kršimo pravila racionalne izbire. Brez težav razmišljamo asociativno, metaforično ali po principu vzroka in posledice, ne pa statistično, saj to terja razmišljanje o več stvareh hkrati, za kar pa nismo narejeni. Verjetno imamo zato toliko težav pri razumevanju kompleksnih problemov, kakršni so tudi okoljski, v strahu pa ravnomo ali iracionalno, kakor da nič ne vemo, ali pa se s problemi raje ne ukvarjamo in na naše odločitve pri težavni izbiri vplivajo nepomembne značilnosti te izbire. To pa še ne pomeni, da je potem vseeno ali celo prav, da pomembne odločitve glede skupnih zadev prepustimo politikom, ali da si ne bi mogli vzeti potrebnega časa za počasen premislek, ko pomembnost problema to zahteva.

Predpostavljamo, da so ekonomski agenti racionalni, namreč postavlja osnovo za libertaren⁴¹ pristop k javni politiki, ki temelji na nevmešavanju v posameznikovo pravico do svobodne izbire, razen če gre na škodo drugih. Čeprav na drugi strani zagovarjajo ideje o družbenih možganih⁴² (Midgley, 2010), torej o tem, da ljudje med seboj naravno sodelujemo in smo medsebojno povezani, pa politične strukture še naprej občudujejo le učinkovitost

40 Heuristika predstavlja iz izkušenj pridobljene načine in metode reševanja problemov. Če se logika ukvarja s formalnostjo sklepanja iz premis do zaključka, je heuristika psihološki vidik reševanja problemov, tj. kako med možnimi rešitvami najti najpreprostejšo, <https://sl.wikipedia.org/wiki/Heuristika>.

41 Libertarec: tisti, ki dosledno verjame v svobodni trg in zasebno lastnino, je proti davkom in prispevanju k javnemu oz. skupnemu dobru, razen kolikor to neposredno koristi njemu.

42 Angl. *social brain*.

trgov⁴³ pri dajanju dobrin (tistim) ljudem, ki so zanje pripravljeni največ plačati. Čezmerno izkoriščanje narave oblastnih struktur v resnici ne zanima, saj podpirajo razcvet vedno ostrejšega kapitalizma⁴⁴; vse pogosteje se zdi, kakor da so vlade v službi (mednarodnih) korporacij, posamezniki – volivci pa se čutimo vedno bolj nemočni in brez pravega vpliva na družbeno realnost.

Veliko je bilo statističnih raziskav o delovanju človeka in njegovem zaznavanju sreče oz. zadovoljstva, torej tistega, kar v resnici potrebuje za dobro življenje (gl. podrobne opise v Kahnemanu, 2016). Zanimiv rezultat je na primer stopnja (dohodkovne) nasičenosti, nad katero se doživeto dobro počutje ne povečuje več: na območjih, kjer je življenje drago, je to letni prihodek gospodinjstva v višini približno 75.000 dolarjev⁴⁵. Sklep Kahnemanovih proučevanj človekove narave je, da bi moral biti ključni cilj politike zmanjševanje človeškega trpljenja, konkretno odpravljanje depresije in revščine, torej enega od treh manifestacij največjih problemov sveta, kot je opisano v drugem poglavju. Upošteva je navedeni letni prihodek, ki že zadošča za srečo, je sprememba k vzdržni rabi narave s stališča posameznika mogoča⁴⁶ takoj.

4 BRSTI SPREMEMB, POTEK PA O VERAH IN VERAH TER O TEORIJI MOŽNE POTI ZA NAPREJ

V poglavju poskušam na začetku nakazati nekaj primerov prebujajočih se pozitivnih praks, ki pokažejo, da se danes posameznik vendarle lahko odloči za alternative v smislu ohranjanja narave in naravnih virov, v nadaljevanju pa se pomudim pri pomembni in za človeka določujoči družbeni nadstavbi, tj. veri oz. ideologiji, ki usmerja njegovo ravnanje. Poseben poudarek na koncu namenim ključnim sporočilom Luca Ferrya (1995); glede na lucidnost njegove analize zgodovinskega razvoja naravo(okolje)varstvene misli morda v slovenskem prostoru še ni dovolj poznan.

4.1 POJAVLJANJE PRIMEROV ODKLONOV OD NARAVI NEPRIJAZNE POTROŠNIŠKE DRUŽBE, KAKRŠNO SMO RAZVILI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ekološka⁴⁷ ekonomija v nasprotju z današnjo ekonomijo, ki terja stalno rast, kot optimalni način zagovarja nespremenljivo stanje⁴⁸ oz. nično rast⁴⁹ (Daly, 2004); skoraj nična je rast

43 Če npr. država za pripravo svoje dolgoročne vizije vključi cerkvi podobno organizacijo trgov, OECD, potem v njeni viziji narave seveda ne more biti.

44 Gl. npr. hitre postopke, s katerimi je naša država avstrijskemu podjetju Magna omogočila začetek gradnje lakirnice na Štajerskem.

45 To potrjuje prvo načelo ekološke družbe, da njen član preneha trošiti, ko je zadoščeno osnovnim človekovim potrebam, kot to opisuje Angus (2017), eden od teoretikov ekosocialistične revolucije.

46 Zaključek temelji na preračunu, ki upošteva število prebivalcev na svetu in razpoložljivi podatek o svetovnem BDP za leto 2014, https://en.wikipedia.org/wiki/Gross_world_product.

47 Na recenzentovo pripombo sem prevedek »okoljska« v tej sintagmi nadomestila z njegovim predlogom »ekološka«.

48 Angl. *steady-state*.

49 Angl. *zero growth*.

dejansko tudi bila v večjem delu zapisane zgodovine (Piketty, 2015b). V letu 2010 sta Gerzema in D'Antonio (2011) objavila ugotovitve večletnega raziskovanja o vedenju potrošnikov. Ugotovila sta bistven premik⁵⁰ od kompulzivnega potrošništva k premišljenemu nakupovanju, ki temelji na novih vrednotah: prilagodljivost, zanašanje nase, poštenost, kakovost, prijaznost in skupnost. Ocenila sta, da je v ZDA že približno četrtnina prebivalstva »spend-shifterjev«⁵¹. Navajata, da do podobnih premikov pri trošenju prihaja tudi v Evropi (podobno: Europe's shifting consumers market, 2016), kjer se opaža npr. upad pomena velikih nakupovalnih središč⁵² in premik k manjšim trgovinam ter spletnim nakupom, prav tako kot v ZDA pa tudi premik od lova za absolutno najnižjimi cenami proti iskanju izdelkov, ki predstavljajo dobro vrednost glede na ceno (Faelli et al., 2016).

Namesto izraza potrošnik (angl. *consumer*) je bil skovan izraz *prosumer* (Gunelius, 2010). Gre za to, da kupci niso več preprosti porabniki izdelkov, ampak postajajo njihovi glasniki, še posebej, če je izdelek narejen po standardih, ki jih zagovarjajo in s katerimi se lahko identificirajo, npr. prijazno do okolja. Mnenja potrošnikov tako pomembno vplivajo na uspeh podjetja ali blagovne znamke, objavljajo pa se predvsem na družbenih omrežjih. Na spletu je najti tudi obsežne zbirke ocen posameznih izdelkov (GoodGuide, 2017), kjer se lahko potrošnik celovito – tudi v smislu vpliva izdelka na okolje – seznanj z izdelkom, preden ga kupi. Statistične raziskave ugotavljajo (Sustainable Brands, 2007–2017), da vedno več potrošnikov⁵³ po vsem svetu čuti osebno odgovornost za družbena in okoljska vprašanja in od podjetij pričakuje odgovorno vedenje. Etsy.com⁵⁴ je na primer podjetje, kjer vsak rokodelc lahko ponuja in prodaja svoje (kakovostne, predvsem ročno narejene) izdelke ne glede na majhen obseg svoje produkcije⁵⁵, trgovske marže pa so nizke. Zanimiv je pogon B-korporacij (B Lab, 2017), skupnosti, ki trdi, da posel ne služi le lastnikom, ampak ima pomemben vpliv na družbo in planet, zato ni vseeno, kako poslujemo. Veliko je različnih zadrug oz. kooperativ, celo na področju bančništva se ena od takšnih razvija v naši neposredni bližini (Horvat, 2017). Na razpršeno lastništvo zagonskih podjetij, kar bi lahko dolgoročno⁵⁶ povzročilo velike spremembe v poslovanju podjetij, opozarjajo tudi finančne revije (Reinventing the company, 2015; Hansen, 2016).

50 Angl. *shift*.

51 Slovenskega prevedka nisem našla, zato uporabljam originalni angleški izraz *spend-shift*. Opisno bi lahko dejali, da gre za premik od običajnih potrošniških vzorcev, predvsem premik od običajnega odločanja pri nakupih tako v smislu vrste kot količine, torej za osveščeno, tudi okolju (naravi) prijaznejše trošenje.

52 Supermarketov, kjer se poleg hrane prodaja tudi skorajda vse ostale potrošne dobrine, ki se ponavadi nahajajo zunaj (mestnih) središč, tj. na obrobju, kar pomeni, da se mora potrošnik vanje odpeljati vsaj nekaj kilometrov daleč.

53 Kazalniki potrošnje v gospodinjstvih v Sloveniji sicer trenutno ne kažejo ugodnega stanja, saj med njimi ni takih, ki bi imeli oceno zeleno, tj. dobro, http://kazalci.arso.gov.si/?data=group&group_id=12.

54 Med ponudniki so tudi posamezni slovenski rokodelci.

55 Izdelek se naredi po naročilu, torej glede na dejanske potrebe.

56 Pri tem bi bila za ustrezen in pravočasen odziv na spremembo potrebna analiza, ki bi povedala, kaj bi spremenjeni načini odnosov med proizvajalci, posredniki in končnimi potrošniki pomenili v praksi, glede na to, da se je distribucija izdelkov po proizvodnji končala s koncem fevdalizma, medtem ko kapitalizem funkcionira z mehanizmi za recikliranje presežkov (gl. npr. opis v Varufakisu, 2015).

4.2 VERA DANAŠNJEGA ČASA: NEOLIBERALIZEM

Preden opišem teoretične osnove možne poti naprej, ki jim v prid govori prejšnji kratek odstavka o spremembah pri (ne več majhnem) delu posameznikov, se ustavimo še pri različnih verah. Najprej se z modrostjo »Kot vidiš, je v naravi vse zelo enostavno, šele kapitalizem je vse stvari zavozljal in nas s tem popolnoma zmedel⁵⁷« (Medvešček - Klančar, 2016) pomudimo pri na videz večnem kapitalizmu. Kot ugotavlja Kirn (2016), je danes zelo nezaželeno govoriti o čemerkoli, kar »diši po socializmu«. Škoda pa bi bilo, da na novo odkrivamo reči, ki so že bile odkrite (Kuhn, 2012), čeprav so do dognanj prišli npr. trenutno nepopularni marksistični teoretiki. Problem kapitalizma je v slovenščini pojasnil že Kardelj (1977). Pravi, da buržoazija kot vladajoči razred potrebuje svobodo politizacije v družbi (svobodo ustanavljanja političnih strank in opredeljevanje ljudi zanje) zato, da bi konkreten razredni boj in spopade na področju družbenoekonomskih odnosov lahko v največji možni meri omejili na odločanje za podporo tej ali oni politični stranki; s tem je vladajoči razred lahko svoboden pri svojem ekonomskem odnosu do podrejenih in izkoriščanih razredov. »Ko državljani opravi svojo volilno funkcijo, nima več resnejšega vpliva na politiko. Dejanska oblast, ki jo opravlja buržoazija v imenu pravice do privatne lastnine, se odvija izven parlamenta. Tako se politični pluralizem dejansko izraža kot oblika zatiranja avtentičnih (pravnih) interesov človeka. Kakor v strankah ozki vrhovi in ne članstvo, tako tudi predstavniški organ vsega ljudstva – parlament – v praksi vse bolj izgublja dejansko oblast, krepi pa se moč vlade oz. izvršilnih organov, prek katerih tudi vrhovi zunajparlamentarne oblasti (ne le vrh vladajoče politične stranke) izvajajo svoj vpliv na državno oblast.« Kakor da bi brali opis sedanjega stanja, pa čeprav se je vmes spremenil družbeni sistem.

V novejšem delu o kapitalizmu (Harvey, 2012) je podana razlaga za njegovo neverjetno trajnost. Da neka misel postane prevladujoča, se mora razviti konceptualni aparat, ki nam lahko ugodí v celoti (naslovi vse naše želje, ideje, možnosti ...), in če je dovolj uspešen, se tako vpne v zdravo pamet, da obvelja za gotovega in nespornega. Temelj neoliberalizma sta človeško dostojanstvo in svoboda posameznika – tema vrhovnima vrednotama, idealom, ki jih ogrožajo ne le fašizem, komunizem in druge diktature, ampak tudi vse oblike državne intervencije, se je nemogoče upreti, pa čeprav je na koncu svoboda posameznika zreducirana na absurdno izbiro petintridesetih zobnih past, ki jih ponuja svobodni trg.

4.3 PROBLEM IDEOLOGIJE

Osnovno vodilo današnjih razvitih držav je ideologija gospodarske rasti, čeprav se tudi neekološki ekonomisti vse bolj strinjajo, da stalna rast ne le ni možna, ampak tudi nikoli v zgodovini v daljših obdobjih ni bila več kot kvečjemu enoodstotna, merjeno v rasti proizvoda na prebivalca (Piketty, 2015b). Ideologija rasti se je lahko uveljavila šele po tem, ko je bila z evropskim razsvetljenstvom narava – omejenosti naravnih virov se zavedamo vsaj od Adama Smitha (2010) – ustrezno izvzeta⁵⁸ iz družbe.

57 Pričevalčeva izjava spraševalcu Medveščku - Klančarju ob razpravljanju o naravi.

58 »Če je židovsko-krščanski monoteizem izvzel naravo iz vere, so anglo-ameriški ekonomisti (od približno 1880 dalje) izvzeli naravo iz ekonomije.« (Daly, 2004)

Problem ideologije dobro pojasni slovenski filozof Mladen Dolar (Markeš, 2017): »Da, ekonomizem, /.../ to je ideologija v čisti obliki. Ideologija ne nastopi takrat, ko so ljudje zavedeni od zanesenjaških idej, temveč takrat, ko se nekaj predstavi kot trda realnost, ki je popolnoma neideološka in samoumevna. Ko ideologiji uspe neko realnost prodati kot realnost, ki se je otrsela ideologij, šele takrat zares deluje. Neoliberalizmu je to uspelo v neverjetni meri.« To pojasnilo navajam dobesedno in v celoti, saj je pomembno za razumevanje utopičnosti ekosocializma, ki ga predlaga Kirn (2016). Socializem je svojo zgodovinsko vlogo že odigral, kapitalizem pa je – kot vsaka vera – trdovraten oreh.

Če je ekonomska rast državna religija, potem je govorjenje o ohranjanju narave le mala herezija: bodisi ceneni lišp bodisi pesek v oči. Gledano v denarju je to drobiž, o katerem niti ne vodimo računov oz. ki si ga (bogata) družba lahko privoščiti, ne da bi jo to res kaj stalo. Za konkreten podatek se je spet najpripravnije ozreti v lastno državo. Razmerje porabe družbenih sredstev za naravo, ki je bilo podano pred šestimi leti (Turk et al., 2011), se ni spremenilo. Po spletno objavljenih podatkih Ministrstva za finance (2017) je za proračunsko postavko »Ohranjanje biotske raznovrstnosti in varstvo naravnih vrednot«⁵⁹ v letu 2017 namenjenih 6,8 milijona evrov od skupno 158 milijonov evrov, kolikor ima ožje MOP, ki mu v celoti (skupaj z agencijami, uradi in inšpektoratom) namenimo 230 milijonov evrov. V deležih to pomeni, da gre za varstvo narave le 0,7 odtisočka letnega proračuna oz. 4 odstotke od sredstev ožjega MOP. Od celotnega nacionalnega dohodka je to ništrc⁶⁰. Ohranjanje narave v denarju še pesek v oči ni, je le zanemarljivo majhen greh, ki ga državna religija zlahka dopusti.

Cerkev

Pri obravnavi ideologije ne moremo mimo katoliške cerkve, katere poglavar je leta 2015 izdal okrožnico o skrbi za naš skupni dom (Encyclical letter *Laudato Si'...*, 2015). Gotovo je treba pohvaliti ta cerkveni napor, še posebej dobro poznavanje trenutnih trendov s področja okoljevarstva in povezanih vedenj, vključno z besednimi zvezami iz popularne nevladne zelene retorike. Žal pa kljub radikalnosti, s katero papež Frančišek rad preseneča, nismo iz okrožnice izvedeli nič radikalno novega, niti v smislu znanja kot takega niti v smislu predloga konkretne akcije, ki bi lahko pokazala pot. Naslanjanje na trenutno moderna komunikacijska orodja ne more skriti, da ena lastovka še ne prinese pomladi in da je pismo predvsem leporečje. Celotno besedilo je še najbolj trkanje na vest (preprostega, ubogega, revnega, grešnega) posameznika, medtem ko pri spregi cerkve s kapitalom oz. vladajočimi ni nič novega: tistih, ki imajo moč in denar, enciklika ne naslavlja, le v Molitvi za našo Zemljo vernikom naloži, naj molijo⁶¹ zanje. (*Sic!*)

59 Obsega predvsem delovanje ZRSVN ter javnih zavodov – upravljavcev parkov, tj. gre predvsem za sredstva za plače zaposlenih v teh zavodih.

60 Manj kot dve stotinki odstotka BDP (podatek za BDP je za leto 2016, iz: <http://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/1>).

61 Gl. Encyclical letter *Laudato Si'...*, 2015, str. 80, prosti prevod iz angl. besedila: »... Razsvetli tiste, ki posedujejo moč in denar, / da se bodo znali izogniti grehu indiference, / da bodo ljubili skupno dobro, / pomagali šibkim / in skrbeli za ta svet, v katerem živimo.« Namesto jasnih navodil in nujnega poziva k spremenjenemu ravnanju tistim, ki imajo moč in denar, naj revni priprošnjujejo zanje k bogu očetu?

Nenavadno je, da sicer v besedah izjemno subtilen in politično korekten papež vseeno napade napačni antropocentrizem⁶², kakor da ne bi bilo jasno, da prav židovsko-krščanska tradicija že dva tisoč let promovira človekov večvrednostni kompleks in s tem utemeljuje človekovo prevlado in izkoriščanje narave. Tudi priznanje t. i. intrinzične vrednosti narave je le še dodatno metanje peska v oči: kakor da ni vsako vrednotenje narave pogojeno z vrednostnim sistemom, ki ga je izdelal človek, torej protinaravno *per se*, torej brez (absolutne) vrednosti.

Besedilo enciklike je bilo predstavljeno tudi v naši reviji (Dobravec, 2016), pri čemer se velja ustaviti predvsem ob avtorjevem povzetku z naslovom Naravni ritmi, kjer ni mogoče ne opaziti vzporednic z običaji, ki jih opisuje Medvešček - Klančar (2016), in če ta povzetek odraža prihajajoči novi pogled krščanstva, potem lahko tragikomično citiramo ljudski rek »Vse se povrne.« Če je res naravoverce (ki so spoštovali naravo, gl. Medvešček - Klančar, 2016) pregnjala in pregnala predvsem krščanska cerkev, potem se zdi, kakor da se je zdaj pokesala in njihovo izročilo na nek način restavrira, kar je spodbudno.

4.4 LUC FERRY: NOVI EKOLOŠKI RED

In končno k opisu teoretičnih osnov k možni poti naprej. Ena od pomembnih motivacij, ki me je gnala k pisanju tega prispevka, je prepoznanje, da (skoraj) vse že obstaja, je na voljo, le v roke moramo vzeti in uporabiti: teoretična dognanja, metodološka in praktična orodja, tudi podatkov je vedno več, metode podatkovnega rudarjenja pa danes omogočajo učinkovito ekstrakcijo znanja tudi iz nestrukturiranih podatkov. Če so bile nekdaj velike razdalje po svetu in neobstoječa ali šibka komunikacija krive, da so se enake rešitve neodvisno sočasno pojavile na več mestih (Kuhn, 2012) in se le počasi širile ali pa so se povsem pozabile, nam je danes ob dobrem shranjevanju in hitri izmenjavi informacij lahko (skoraj) vse na voljo praktično takoj. Tako se npr. iskanju radikalnih političnih gibanj – kot bi bil ekosocializem – za poziv k vzdržnejši rabi narave lahko izognemo že, če preberemo Novi ekološki red (Ferry, 1995), ki nam pokaže tudi to, da bi radikalni protimodernizem nujno vodil v očaranost z avtoritarnimi političnimi modeli, kakršnih pa si ne želimo. Socializem je kot družbeni red svojo možnost najbrž že dokončno zapravljal⁶³. Pasti in prebrisanost kapitalizma, vključno s pojasnili neo- (liberalnega, kapitalističnega ...) pa so dobro predstavljene npr. v Harveyju (2012).

Ferry (1995) predstavi temeljito analizo družbenih gibanj, ki jih povezuje geslo ekološko naravarstvo⁶⁴. Kot možnost za prihodnost predlaga reformizem v okviru obstoječih

62 Možno bi sicer bilo, da je v resnici mišljen *androcentrizem*.

63 Internetni vir (List of socialist states, 2017) navaja, da so danes na svetu štiri enopartijske države, ki imajo v svojem imenu socialistična in temeljijo na marksizmu, navedenih je še deset, ki ne temeljijo na marksizmu, z izjemo ene pa imajo vse večstrankarski sistem.

64 Angl. (*deep*) *ecology*. Na spletnih straneh Filozofske fakultete sem našla prevedek »globinska ekologija«, vendar zaradi konkretne trenutne realnosti raje uporabljam izraz »ekološko naravarstvo«, s tem pa – predvsem zaradi radikalnosti njihovih idej v primerjavi s konformnostjo državnega naravarstva – mislim tako na nevladna naravarstvena društva kakor tudi na zelena in druga okoljska družbena gibanja.

demokracijskih sistemov, ne pa ekologije kot političnega gibanja⁶⁵. Spremembe v zahodnih demokracijah danes namreč ne bi smele več izhajati iz vere ali »vere«, ampak morajo v principu izhajati iz volje posameznikov.

Ključni problem, ki ga prepoznava ekološko naravovarstvo, je manko pravnega sistema, v katerem bi bili deli narave (npr. živali, park, gozd, skala⁶⁶) pravne osebe⁶⁷. Od prvih pobud⁶⁸ v Kanadi in ZDA v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja danes že imamo zakonodajo, ki sankcionira zločine proti okolju, tudi v primerih, ko ne gre v prvi vrsti za človekove interese in pravice (do čistega okolja), čeprav večinoma še vedno gre predvsem za to⁶⁹. Ključna težava pa je v tem, da nihče ne more vedeti, kaj je v interesu skale ali drevesa. Zato je tudi ravnanje ekologov (ali naravovarstvenikov) (le) antropocentrično, saj vendar tudi oni presojujejo (le) kot ljudje. Skrajni ekologi torej svoje prepričanje utemeljujejo na nečem, kar je v osnovi nepremostljivo logično protislovje⁷⁰, ki ga lahko rešimo tako, da omogočimo (demokracijsko) glasovanje vsem, odločitev pa odraža voljo večine.

Za iskanja, kakršna naslavlja Kirn (2016), je pomembno spoznanje, da je prav humanizem, ki v ospredje postavi človeka, bil povod za kolonizacijo narave in da je moderni človek nenaravno bitje, ki kot takšno lahko živi le po pravnih, ne pa po naravnih zakonih (Ferry, 1995). Humanizem torej ne more biti odgovor na krizo modernega industrializiranega sveta, saj je pravzaprav tisto, kar pomaga utemeljevati neoliberalizem (Harvey, 2012). Zdi se, da je ideja o normativni, neantropocentrični (torej protihumanistični) etiki protislovje samo po sebi, zato se zastavlja vprašanje, ali je sedanja civilizacija (moderna, inovativna družba) res že v sami osnovi nezdržljiva s skrbjo za naravo. Romantične nostalgije in utopične ideje, še posebej že preizkušeni družbeni redi, ki se niso obnesli, pa ne morejo biti nič drugega kakor stvar preteklosti ali sentimentalnih sanjarij (Ferry, 1995).

Ferry (1995) kot odgovor predlaga novi ekološki demokratični družbeni red, kajti ljubezen do narave vidi v demokratični naklonjenosti, ki jo deli velika večina posameznikov, ki ne želijo degradacije narave in prisegajo na kakovost življenja, ki je rezultat sinteze med naravo in kulturo⁷¹. Meni, da gre za nekakšen notranji zakon, za katerega se zdi, kot da je lasten vsakemu posamezniku, zato v resnici ne potrebujemo zakona, ki bi nam bil vsiljen od zunaj. Danes nas označujeta tako odpor do revolucionarjev kot do dogmatskih avtoritet, ne vodi nas

65 »Ekologija ne more biti samostojna politična sila. Kot politično gibanje ekologija ne more biti demokratična; kot demokratično gibanje pa mora opustiti iluzijo velike politične ideje« (Ferry, 1995).

66 »Sele ko dovolj velikemu delu prebivalcev vprašanje »Ali imajo skale pravice?« ne bo (več) smešno, bomo sposobni resnega reševanja naraščajoče ekološke krize.« (Nash, 1977 cit. po Ferryju, 1995).

67 Znamenita je izjava: »Po emancipaciji črncev, žensk, otrok in živali je nastopil čas tudi za drevesa in kamne.« (Nash, 1977, cit. po Ferryju, 1995).

68 Ferry (1995) poda tudi poglobljeno analizo za razvoj naravovarstva pomembnih teoretičnih izpeljav iz časa nacistične Nemčije, ki se jih običajno ne omenja, čeprav so nedvomno sprožile val nadaljnega razvoja na področju.

69 Slovenski Kazenski zakonik vsebuje poglavje *Kazniva dejanja zoper okolje, prostor in naravne dobrine*.

70 Po Ferryju (1995), angl. *performative contradiction*.

71 Prim. mnenjske raziskave o naravovarstvenih temah na Eurobarometru (Evropska komisija, 1995–2017), med njimi še posebej visoko naravovarstveno osveščenost Slovencev.

več mistični up ali boj za nekaj onstran realnega sveta, demokratičnost pa odpira neskončen prostor za premislek in akcijo. Demokratično in avtentično usmerjeni individualizem je tisto v nas, kar nas danes vodi k želji po ohranjanju okolja. Javnomenjske ankete (o njih so poročali Turk in sodelavci, 2011) kažejo veliko naklonjenost naravi, še posebej pa smo v Sloveniji tudi ponosni na našo edinstveno in bogato, lepo naravo. Ljudje si moramo (le še) vzeti možnost, da ta naklonjenost ne bo ostala le načelna, da jo torej izrazimo z demokratičnim odločanjem in od (obstoječih) nosilcev oblasti zahtevamo izvedbo.

Dvomljivec se bo vprašal, ali ni Ferryjevo razmišljanje samo še en dobromisleči oksimoron, potem ko je preučil vse, kar se je že pojavilo, prepoznal utopije in zavrnil radikalizme, ali pa ima prav in je to, kar ponuja, realno. So res ena od večjih ovir pri iskanju (ekološke) rešitve za svet nacionalne države in neobstoj globalnega pravnega reda (Szombatfalvy, 2010)? Kot meni Harvey (2012), je pomen nacionalnih držav pri vzdrževanju kapitalizma bistveno precenjen⁷². Kar se posameznika tiče, pa se je že dalj časa domnevalo, da ne deluje predvsem in le kot *homo economicus* (Pepper, 1996), in odkritja s področja behavioristične psihologije, ki smo jih omenili prej, to potrjujejo (Ariely, 2010; Kahneman, 2016). Nastala kriza, depresija ob naraščajočih ekoloških problemih, h katere reševanju poziva Kahneman (2016), nikakor ni začasna, umik v zasebno sfero in egoizem, kamor se zateka nemočni posameznik, pa tudi ne bosta kmalu nadomeščena z novim (ekološkim) nadnačrtom (Ferry, 1995). Kriza je namreč strukturna, je del zgodovinskega razvoja posvetnega demokratičnega sveta, a rešiti jo bo vseeno še vedno najprimerneje demokratično. Če navedem še najslavnejši Kardeljev izrek: »Sreče človeku ne more dati niti država niti sistem niti politična stranka. Srečo si lahko človek ustvari samo sam. Toda ne sam kot posameznik, ampak samo v enakopravnih odnosih z drugimi ljudmi«, lahko le ponovim že zapisano misel, da je večina vedenja o tem, **kaj** bi bilo treba narediti, že dolgo na voljo, čaka pa nas seveda izvedba. Dodatni optimizem prinaša Piketty (2015a), ki v eseju o neenakosti in redistribuciji navaja, da ankete o družbeni pravičnosti kažejo, da ljudje precej soglasno sprejemajo zamisel o nujnem odpravljanju neenakosti, ki je posledica dejavnikov, na katere posameznik nima vpliva. Ferryjev optimizem se zdi pravzaprav vse manj utopičen, saj je vse več znakov, da se posamezniki in družbena zavest večine razvijajo v pravo smer.

5 ZAKLJUČEK

Po javnomenjskih anketah (Evropska komisija, 1995–2017) Slovenci izkazujemo nadpovprečno naravovarstveno osveščenost, v EU smo med najboljše seznanjenimi z Naturo 2000 in zatrjujemo, da prispevamo in smo pripravljeni ukrepati za ohranjanje narave. Še preden smo se priključili EU, smo bili Slovenci znani po tem, da smo zelo ponosni na svojo prelepo naravo. Če govorimo to, kar tudi v resnici mislimo, potem v naši državi sprejem naravi prijaznih odločitev ne bi smel biti problem, če bi le ljudje imeli dejansko možnost odločanja. Spremeniti bi morali politiko, ne ljudi.

⁷² Konec koncev ne gre za povsem naključen proces, ampak je bil v ozadju ves čas nadnacionalni načrt, gl. npr. opis srečanja v Bretton Woodsu leta 1944 v Varufakisu (2015).

Kot pravi Ferry, mora politika le moderirati avtonomno kolektivno odločanje in se s tem zoperstavljati kulturi egocentričnosti, h kateri se zdaj mnogi zatekamo. To pa predpostavlja tudi redefinicijo vloge politikov in intelektualcev v službi politikov: ne da se jih spet pokliče, da oblikujejo še en veliki mesijanski nadnačrt (Ferry, 1995), ampak bodo morali (le) pomagati pri organizaciji, razčiščenju in razvzavljanju velikih razprav. Strokovnjaki morajo za kompleksne probleme (te je težko reševati, zato jih je treba korektno pojasniti in človeku dopustiti, da jih počasi in dobro premisli, kot sem opisala v 3.3), ki se tičejo vseh ljudi, taki so okoljski problemi, pripraviti poštene analize in nazorne predstavitve dejstev, upošteva najbolsje razpoložljivo znanje, politiki pa morajo brez fig v žepu moderirati odločanje in izvesti tisto odločitev, ki jo izbere večina državljanov. Namesto da je Vlada RS tehnicistično odtujeno, z najetimi, ne neodvisnimi⁷³ tujimi strokovnjaki pripravila puhlo Vizijo Slovenije 2050, neke vrste nadnačrt, bi ob pomoči spletnih tehnologij lahko izvedla dejansko demokratično odločanje vseh prebivalcev Slovenije o tem, v kakšni Sloveniji želijo prebivati. Tudi odgovor na vprašanje **kako** je torej že na voljo. Le še prava vprašanja je treba oblikovati. Ferryjev optimizem ni neuresničljiv. Ko bo dovolj velik del ljudi glasoval za naravi prijazno ravnanje, bomo pametnemu ukrepu v demokraciji pač morali slediti vsi.

Če Slovenija že ni postala druga Švica, kot je bilo obljubljen pred petindvajsetimi leti, pa vsaj lahko postane prva država blaginje, ki bo državljanom ponudila možnost demokratične odločitve – morda prav po zgledu intenzivne švicarske demokracije⁷⁴ – tudi za življenje, ki bo dobro za človeka in za naravo. Vse potrebne strukture že obstajajo oz. jih je mogoče prilagoditi, potrebna je le izvedbena volja.

V družbena omrežja je na svetu danes vključenih več kot 2,5 milijarde uporabnikov (Statista, 2017), število teh pa hitro narašča, torej bo spletna skupnost v kratkem času lahko obsegala večino prebivalstva na Zemlji. S tem je, vsaj tehnično, mogoča tudi svetovna izvedba demokratičnega odločanja o naši skupni prihodnosti. Lahko bi pokazali, ali nam je za naravo res mar.

6 SUMMARY

The purpose of this article, after illustrating the current and gradually worsening state of nature through different examples, is to try to examine the possibilities for the future »order« where people (citizens) could vote for nature friendly decisions, which they fully support, knowing that the current over-exploitation of nature can only lead to doom. The idea is based on the presumption that the increasingly larger share of people who are aware of the importance of preserved nature, and the growing number of responsible consumers worldwide, form, or shall soon form, the prevailing public opinion in states. Therefore, the idea is to substitute the current

⁷³ OECD!

⁷⁴ »V Švici imajo ljudje povedati o tem, kako bo, več kakor v skoraj katerikoli drugi državi na svetu« (The Swiss Confederation, 2016). Za vsako leto so vnaprej izbrani referendumski datumi, zvezni svet pa najmanj štiri mesece vnaprej odloči, o katerih predlogih se bo glasovalo.

alienated decision-making system (oligarchy) where elected representatives serve as enablers of the decisions of political parties that appear to promote further concentration of wealth in the hands of an ever smaller number of owners, at the expense of other people (non-owners), and that of nature, with a direct vote. The new role of experts in this new »ecological order« society would be to provide independent proposals for best solutions with clear estimates of costs and consequences (on nature), based on the best existing data and knowledge. The role of politicians would be to communicate these possible solutions, to organise the debates, to carry out the voting, and to implement the agreed solutions. As far as knowledge is concerned, it is worth pointing out that we already know a great deal nowadays, both about the natural as well as the social sciences side, and that there are still old wisdoms around, like the almost forgotten and left out Slovene nature-believers, who set the fundamental claims related to nature in a much better way than professional consultants can do today for an outsourced middle-term national *vision*. The technology to carry out the low-cost decision-making process, the internet and mobile phones, is available and widespread, and the number of people included (users) is growing daily. Recent social sciences discoveries show that, despite a long-held belief otherwise, human beings do not act primarily as economic agents, and they can even define an upper level of annual income above which their happiness stops increasing in correlation with growing income. This could stop the seemingly unstoppable ruthless exploitation of nature. Without any turbulent changes, even without social revolutions, the idea of a real democracy can now be proved more easily and quickly than ever before. On the governmental level, the major step would be to reorganise the ministries, and to shuffle the priorities: the nature and natural resources supreme division would coordinate the work of sectors – with a factual, not only literal premise of sustainable usage of natural resources – as opposed to the current situation where a minuscule nature protection sector, well-hidden at the bottom of the environmental ministry organisational structure, can – despite the nominally well-set legislation – only comment feebly in decision-making procedures, while “nature” keeps on losing in new and new “development-oriented” projects.

7 VIRI

1. Angus, I., 2011. *How to make ecosocialist revolution*. Dostopno na: <http://climateandcapitalism.com/2011/10/07/how-to-make-an-ecosocialist-revolution/> [21. 4 2017].
2. Ariely, D., 2010. *Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape Our Decisions*. New York: HarperCollins.
3. ARSO, 2017. Kazalniki okolja v Sloveniji. Dostopno na: http://kazalci.arso.gov.si/?data=group&group_id=13 [21. 4 2017].
4. B Lab, 2017. *B Corporations*. Dostopno na: <http://www.bcorporation.net> [7. 4. 2017].
5. Daly, H. E., 2004. *Ecological Economics*. Washington: Island Press.
6. Dobravec, J., 2016. LAUDATO SI' na presečišču vere, znanosti in etike – naravovarstveno ozadje in izzivi papeževe okrožnice. *Varstvo narave*, 29, 31–48.

7. Dupuy, J.-P., 2016. *Prihodnost ekonomije: Kako se otresti ekonomistifikacije*. Ljubljana: Analecta.
8. Global Footprint Network. 2013–2017. Dostopno na: <http://www.footprintnetwork.org/countries/> in interaktivna karta (Ecological Wealth of Nations): http://www.footprintnetwork.org/content/documents/ecological_footprint_nations/ [14. 4. 2017].
9. *Encyclical letter Laudato Si' of the Holy father Francis on care for our common home*. 2015. Rome: Libreria Editrice Vaticana. Dostopno na: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html [19. 10. 2017].
10. Evropska komisija, 1995–2017. *Eurobarometer*. Gl. naslov: Attitudes of Europeans towards Biodiversity na: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&yearFrom=1974&yearTo=2016> [19. 10. 2017].
11. Evropska komisija, 2015. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council: The mid-term review of the EU biodiversity strategy to 2020*. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0478&from=EN> [15. 3. 2017]
12. Europe's shifting consumers market, 2016. Dostopno na: <http://www.bain.com/infographics/europe-consumer-goods/> [7. 4. 2017].
13. Eurostat, 2015. *Sustainable development in the European Union: 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Prenos dokumenta s strani: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-GT-15-001> [19. 10. 2017].
14. Faelli, F., de Montgolfier, J., in Dangott, M., 2016. How brands can prepare for European retailing's tectonic shifts Dostopno na: <http://www.bain.com/publications/articles/how-brands-can-prepare-for-european-retailings-tectonic-shifts.aspx> [14. 4. 2017].
15. Ferry, L., 1995. *The new ecological order*. Chicago & London: University of Chicago.
16. Foster, J. B., 2012. *The four laws of ecology and the four anti-ecological laws of capitalism*. Dostopno na: <http://climateandcapitalism.com/2012/04/02/four-laws/> [14. 4. 2017].
17. Gerzema, J., in D'Antonio, M., 2011. *The Power of the Post-recession Consumer*. Strategy+business. Dostopno na: <https://www.strategy-business.com/article/00054?gko=340d6>. [15. 3. 2017].
18. *Global Climate Change*. Dostopno na: <https://climate.nasa.gov/> [5. 5. 2017].
19. *GoodGuide*, 2017. Dostopno na: <https://www.goodguide.com/> [7. 4. 2017].
20. Gunelius, S., 2010. *The Shift from CONsumers to PROsumers*. Dostopno na: <https://www.forbes.com/sites/work-in-progress/2010/07/03/the-shift-from-consumers-to-prosumers/#27706de133df> [7. 4. 2017].
21. Hansen, D., 2016. *Unless It Changes, Capitalism Will Starve Humanity By 2050*. Dostopno

- na: <https://www.forbes.com/sites/drewhansen/2016/02/09/unless-it-changes-capitalism-will-starve-humanity-by-2050/#2d90e5277ccc> [5. 5. 2017].
22. Harvey, D., 2012. *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
23. Horvat, M., 2017. Družbena banka nizkih obresti: Goran Jeras, ustanovitelj prve etične banke na Hrvaškem. *Mladina*, 15. Dostopno na: <http://www.mladina.si/179597/clanek/>. [14. 4. 2017].
24. Hunter, C., ur., 2000. *The weight of nations, material outflows from industrial economies*. Washington, DC: World resources institute. Dostopno tudi na: <http://www.wri.org/publication/weight-nations> [14. 4. 2017].
25. Kahneman, D., 2016. *Razmišljanje, hitro in počasno*. Ljubljana: Umco, d. d.
26. Kardelj, E., 1977. Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Dostopno na: https://www.marxists.org/slovenian/teor_jug_soc/edvard_kardelj/poglavje_01.htm [5. 5. 2017].
27. Kirn, A., 2016. Ekosocializem kot povezava družbenosti in sonaravnosti: realna alternativa ali utopija. *Varstvo narave*, 29, 49–72.
28. Košak, K., 2017. Stane Saksida, sociolog. *Mladina*, 9. Dostopno na: <http://www.mladina.si/179007/stane-saksida-sociolog/> [21. 4. 2017].
29. Kramžar, B., 2017. Boste rekli, namesto da bi Boris Pahor mislil na smrt, pride pridigat! Berlinski pogovor s pisateljem, ki pravi: »kadar govorim, govorim tako, da prepričam, ne pa besedičim.«. *Delo, Sobotna priloga*, 21. 1. 2017. Dostopno na: <http://www.delo.si/sobotna/boste-rekli-namesto-da-bi-boris-pahor-mislil-na-smrt-pride-pridigat.html> [21. 4. 2017].
30. Kuhn, T. S., 2012. *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago.
31. *List of socialist states*. 2017. Dostopno na: Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_socialist_states [14. 4. 2017].
32. Markeš, J., 2017. Najprej kot tragedija, potem kot farsa, potem kot Trump. S filozofom Mladenom Dolarjem o pisani besedi, javni rabi uma, ljudeh in sodobni družbeni kulturi. *Delo, Sobotna priloga*, 21.1.2017. Dostopno na: <http://www.delo.si/sobotna/najprej-kot-tragedija-potem-kot-farsa-potem-kot-trump.html> [7. 4. 2017].
33. Medvešček - Klančar, P., 2016. *Iz nevidne strani neba*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. Dostopno na: <http://iza2.zrc-sazu.si/sites/default/files/ISBN9789612548490.pdf> [30. 9. 2017].
34. Midgley, M., 2010. *The Solitary Self*. Durham: Acumen.
35. Ministrstvo za finance, 2017. *Sprejeti proračun Republike Slovenije za leto 2017*. Dostopno na: http://www.mf.gov.si/si/delovna_podrocja/proracun/sprejeti_proracun/2017/sprejeti_proracun_republike_slovenije_za_let_2017/ [14. 4. 2017].

36. Pepper, D., 1996. *Modern Environmentalism*. New York: Routledge.
37. Piketty, T., 2015a. *Ekonomija neenakosti*. Ljubljana: Sophia.
38. Piketty, T., 2015b. *Kapital v 21. Stoletju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
39. Reinventing the company. 2015. *The Economist*, 24.10.2015. Dostopno na: <http://www.economist.com/news/leaders/21676767-entrepreneurs-are-redesigning-basic-building-block-capitalism-reinventing-company> [14. 4. 2017].
40. Samuelson, P., in Nordhaus, W., 1998. *Economics*. McGraw-Hill.
41. Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, 2017. *Vizija Slovenije 2050*. Dostopno na: http://slovenija2050.si/wp-content/uploads/2017/02/Vizija_Slovenije.pdf [5. 5. 2017].
42. Smith, A., 2010. *Bogastvo narodov*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
43. Statista, 2017. *The Statistics Portal: Statistics and Studies from more than 18,000 Sources*. Dostopno na: <https://www.statista.com/> [5. 5. 2017].
44. Sustainable Brands, 2007–2017. *Study: 81% of Consumers Say They Will Make Personal Sacrifices to Address Social, Environmental Issues*. Dostopno na: Sustainable Life Media Inc. http://www.sustainablebrands.com/news_and_views/stakeholder_trends_insights/sustainable_brands/study_81_consumers_say_they_will_make_ [7. 4. 2017].
45. Szombatfalvy, L., 2010. *The Greatest Challenges of Our Time*. Ekerlids. Dostopno na: <https://api.globalchallenges.org/static/files/the-greatest-challenges-of-our-time.pdf> [15. 3. 2017].
46. Turk, R., Galičič, M., in Tomažič, M., 2011. Ali naravo varujemo odgovorno?, *Varstvo narave*, 25, 21–38.
47. Federal Chancellery, 2016. *The Swiss Confederation: A brief guide*. 38. izdaja. Bern: Federal Chancellery, Communication Support.
48. Varufakis, J., 2015. *Globalni Minotaver*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
49. Zakon o ohranjanju narave. *Uradni list RS*, št. 96/04, 61/2006 - ZDru-1, 32/2008 - Odl. US, 8/2010 - ZSKZ-B, 46/2014.

8 PRILOGA: MOŽNA STRATEŠKA IZHODIŠČA ZA VIZIJO SLOVENIJE 2050: ZDRAVA KMEČKA⁷⁵ PAMET

Pričevalcem starovercem oz. naravovercem, katerih poglede v svoji monografiji popisuje Medvešček - Klančar (2016), je narava predstavljala najvišjo vrednoto in so jo zato častili kot božanstvo, ni pa šlo za vero (religijo⁷⁶) v običajnem pomenu besede, sistem tudi ni vseboval specifičnih prepovedi, ustrahovanja ipd.

Na podoben način kakor pri Viziji Slovenije 2050 sem tudi v monografiji (Medvešček - Klančar, 2016) poiskala⁷⁷ znakovni niz *narav*. Zadetkov je precej⁷⁸ in so konkretni, vsebinski. Izpisala sem stavčne zveze, v katerih se je nahajal iskani znakovni niz, jih vsebinsko združila ter oblikovala kar se da originalnim dikcijam podobne izjave, ki sem jih razvrstila v spodnje tri kategorije: podstat, ekosistemske storitve ter človek in medsebojni odnosi oz. navodila za ravnanje v družbi. Kratek povzetek ključnih sporočil iz monografije (Medvešček - Klančar, 2016) bi lahko bil pomembno izhodišče za pripravo vizije.

Podstat (osnovna izhodišča)

- Naravni zakoni delujejo brezhibno.
- Človek je v celoti odvisen od naravnih pojavov in je le del narave.
- Naravo⁷⁹ imamo le v najemu in ni naša lastnina.
- Ko bomo naravo predali potomcem, ne sme biti manj vredna.
- V naravi smo vsi enako pomembni in odvisni drug od drugega, zato jo lahko spreminjamo le toliko, da ne ogrožamo drugih.

Ekosistemske storitve

- (ciklična ekonomija) Vse, prejeto od prednikov, moramo nepoškodovano⁸⁰ pustiti potomcem.
- (hrana) Jesti, kar je lokalno na voljo, v slabih letinah manj in slabše.
- (varovalna vloga) Drevesa, kamni ... varujejo prostor, v katerem živi človek.
- (izjemni deli narave) Posebne naravne pojave se zaradi njihove drugačnosti časti.
- (nematerialne dobrobiti: (duševno) zdravje) Naravni čarobni mir blagodejno vpliva na človeka⁸¹.

75 Kmet: kdor ima zemljo in jo obdeluje ter se s tem preživlja. http://bos.zrcsazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=kmet&hs=1.

76 Religija je sistem, ki se osredotoča na nadnaravno bit, posebej v evropski religiozni misli se svet deli na dva dela, sveto in profano oz. posvetno. Gl. tudi <https://sl.wikipedia.org/wiki/Religija>.

77 Analiza je bila povsem enaka kakor pri delu Vizija Slovenije 2050, tj. iskanje z ukazom »Ctrl Find« po dokumentu v formatu PDF.

78 Poudariti je treba, da gre le za hitri pregled, saj natančna preučitev celotnega besedila monografije zaradi njenega izjemnega obsega do oddaje tega članka ni bila mogoča. Natančna preučitev bi gotovo ponudila še veliko več materiala na temo narave in odnosa do nje.

79 »Narava ne pripada družbenemu redu, saj je last vseh nas posameznikov, tudi najbolj revnih.« Navedki v tej in naslednjih treh opombah so iz Medveščka - Klančarja (2016).

80 »Od takrat naprej gledam na naravo kot na svoje roke in noge.«

81 »Ko sem sam v naravi, najboljše čutim njeno veliko moč. Takrat postanem drugačen. Bolj miroljuben, bolj ljubeč in nežen.«

Človek in medsebojni odnosi (družba)

- Besede, ki jih moraš spoštovati: narava, poštenost, delavnost, resnicoljubnost.
- Besede, ki se jih moraš bati: uničevanje narave, nepoštenost, hudobija, nevoščljivost in maščevalnost.
- Spoštovanje narave in življenja; drugačnost spoštujem kot naravno izbiro.
- Z vsemi se dobro razumem, ker sem do vseh enak.
- Naraven odnos do spolnosti.
- Spor mora biti rešen⁸².
- Človek ni stroj, ki ga lahko poženeš.
- Človek bi moral delati to, kar ga zanima.
- (Vladajoči, npr. na občini) ne poznajo modrosti, nam skušajo vsiliti nekaj, kar jim danes ustreza, ne glede na to, kaj bo jutri.
- Upanje za prihodnost: nekaj malega stavim na mladi rod, ki ni obremenjen z verovanjem⁸³ po meri današnjega časa.

Mirjam DULAR
Zavod RS za varstvo narave, Osrednja enota
Tobačna ulica 5
SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
mirjam.dular@zrsvn.si

---

82 »Ljudje smo tako naravnani, da potrebujemo bodisi soseda bodisi prijatelja, ker sami pač ne moremo živeti. Če pa že tako živimo, živimo slabo in nismo srečni. Nesrečen človek pa postane hudoben in obtožuje druge, da so ga izločili.«

83 Najbrž je tu mišljeno krščanstvo, lahko pa tudi kapitalizem (ali oboje).